

УДК 811.111'255.4

Каширіна І. В.

канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПАРАТЕКСТИ В АСПЕКТІ ТРАНСЛЯЦІЇ

Теоретичні основи розуміння потенціалу паратекстів закладено французьким структуралістом Ж. Женеттом (1987). І хоча лунали й певні критичні голоси щодо прагнення віднайти «структуру, що відсутня» (згадаймо принагідно однойменний есей У. Еко), внесок Ж. Женетта до розробки метамови літератури важко переоцінити. Це і розширення поняття інтертекстуальності до транстекстуальності, і викуваний новий термін дієгезис, і класифікація паратекстів, що відкриває, крізь призму перекладознавчого аналізу, доступ до потужного джерела смислотворення та переосмислення перекладацької мовотворчості з позицій прочитання імперативів автора.

Паратексти – це текстуальні області, в яких розміщуються інформаційні маркери, покликані скерувати не тільки герменевтичний діалог автора та перекладача, за кожним з яких стоїть власні мова і культура, а й виступають дескрипторами наративів, що започатковують інтертекстуальний полілог у віртуальному просторі Всесвітнього павутиння. Сучасні паратексти значно еволюціонували, а еволюціонувавши, ускладнилися, нічим не нагадуючи викуваний ще за часів античності термін «дидакалії». І перше, що змінилося, це адресат: наразі паратексти стимулюють інтерпретативний потенціал не актора, а читача, перетворивши в такий спосіб *homo ludis* на *homo legens*.

Наразі одним із питань, що не знаходить остаточного вирішення, є первинність чи вторинність паратексту щодо основного тексту, невід'ємною частиною якого паратекст виступає. Якщо паратекст первинний, то потрібно пояснити, чому загальноприйнята стратегія щодо заголовку рекомендує перекладати цей різновид паратексту останнім, після основного текстового масиву. Якщо паратекст вторинний, то чому розміщені саме тут інформаційні маркери свідчать про ущільненість, конденсованість смислів, яких – за технікою поверхневого читання – загалом буває досить, щоб зрозуміти, про що йтиметься в основному тексті. Остання думка наводить на роздуми щодо фрактальності паратекстів, виводячи на перше місце ідею про рекурентне тематичне розгортання: «від слова-тексту через речення-текст до тексту-дискурсу» [1, с. 69]. Отже, можна говорити й про дискурсивні параметри паратекстів, оскільки, за А. Науменко [2, с. 50], паратекст виявлятиме ознаки дискурсивності, ініціюючи подальший діалог між автором і читачем, автором і перекладачем, оскільки, за О. Ребрієм, всі три образи закодовано в джерельному тексті [3, с. 182-183].

Прикметно, що Ж. Женетт не вбачав у перекладачеві ані імпліцитного читача, ані автора власних паратекстів. Класифікуючи останні як «пороги літературного тексту», Ж. Женетт мислив в термінах трансформації, прагнучи показати, як паратексти, серед яких – навіть поліграфічне оформлення тексту, перетворюють текст на книгу, готову вирушити до свого читача. І залишив поза науковою увагою розширення парадигматичних та синтагматичних меж тексту за рахунок творення перекладачем таких паратекстів, як перекладацька примітка чи глосарій. Не менш важливим є й протилежне явище адаптивних стратегій перекладача, коли частина авторського паратексту може бути з певних міркувань вилучена, що, звісно, збіднює перекладений текст.

Не менш цікавим питанням, яке ставить перед вдумливим дослідником паратекст, є співвідношення між описом та розповіддю: опис тексту у паратексті – це гетевське «Зупинись, миттєвість!», коли читачеві пропонується поглянути на укрупнене, застигле зображення того, що в розповіді, у наративі, перетвориться на динамічну зміну актів та лаштунків, на підтвердження того, що увесь світ художнього твору – театр, в якому і читачеві відведено не останню роль. Коли перед очима перекладача-інтерпретатора паратекст, настає пауза, відчувається певний сіленціальний ефект, після якого, у наративі – поліфонія голосів, жвавий полілог, в кращих традиціях М. Бахтіна.

Нарешті, торкнемося питання широти матеріалу та ступеня узагальненості висновків, оскільки ним цікавився і сам Ж. Женетт у програмовій праці «Розповідний дискурс». Звісно, в межах даного есею ми не претендуємо на всеохопність корпусу досліджуваних текстів, знову вдаючись до наближеної самоподібності, тобто фрактальності, паратекстів і текстів. В термінах Ж. Женетта, перекладач, інтерпретуючи паратекст і текст у їхній

складній єдності та взаємодії, повинен вдаватися до критики та історії з метою виявлення можливостей металітературного дискурсу, що призведе, у свою чергу, до якомога більшої кількості узагальнень, а отже, в історичному часі, трансцендентні елементи, з яких утворено тканину паратексту й тексту, будуть утворювати все нові й нові комбінації, розвертаючи трансформацію перекладача в зворотньому напрямку, від *homo legens* до *homo ludis*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кійко Ю. Є. Німецько-українські паралелі в інформаційних медіа жанрах: фрактальний підхід [Текст] / Ю. Є. Кійко. – Чернівці : ВД «Родовід», 2016. – 392 с.
2. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (Основи лінгвопоетики) [Текст] / А. М. Науменко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. – 416 с.
3. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі [Текст] / О. В. Ребрій. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.